

॥ ३८ ॥ द्रव्याकृतित्वं द्रव्यस्याकारसमर्पकत्वं गुणताद्रव्योपसर्जनप्रतीतिः शब्दस्य तु स्वातंत्र्येणैव प्रतीतिः अप्रत्यक्षद्रव्यत्वस्य स्पर्शादेरपि स्वातंत्र्येणैव प्रतीतिः रूपस्य तु नैव मिति तस्यायं विशेष उक्तः व्यक्तिसंस्थात्वं द्रव्यस्य यासंस्थासंनिवेशः सैव संस्थायस्य तत्परिणामतया प्रतीतिरित्यर्थः तेजसस्तेजस्त्वमसाधारणत्वम् ॥ ३९ ॥ द्योतनं प्रकाशनं पचनं तंडुलादेः क्षुत्तृट् अशनापिपासाचतद्वारेण पानमदनम् ॥ ४० ॥ जिह्वारसनेन्द्रियम् रसो गृह्यतेऽनयेति रसग्रहः यद्वा रसग्रहस्ततो भवतीति शेषः ॥ ४१ ॥ कषायादिषु लवणोऽपि द्रष्टव्यः भौतिकानां संसर्गिद्रव्याणां य एको मधुर एव सन्नेव मनेकधा भिद्यते सरस इत्यर्थः ॥ ४२ ॥ क्लेदनमार्दीकरणं पिंडनं मृदादेः पिंडीकरणम् तृप्तिः तृप्तिदातृत्वम् प्राणनं जीवनम् आपो मयः प्राण

वायोश्च स्पर्शतन्मात्रात् रूपं दैवे रितादभूत् ॥ समुत्थितं ततस्तेजश्चक्षूरूपोपलंभनम् ॥ ३८ ॥ द्रव्याकृतित्वं गुणता व्यक्तिसंस्थात्वमेव च ॥ तेजस्त्वं तेजसः साध्विरूपमात्रस्य वृत्तयः ॥ ३९ ॥ द्योतनं पचनं पानमदनं हिममर्दनम् ॥ तेजसो वृत्तयस्त्वेताः शोषणं क्षुत्तृडेव च ॥ ४० ॥ रूपमात्राद्विकुर्वाणात्तेजसो दैवचोदितात् ॥ रसमात्रमभूत्तस्मादंभोजिह्वारसग्रहः ॥ ४१ ॥ कषायो मधुरस्तिक्तः कट्वम्लइति नैकधा ॥ भौतिकानां विकारेण रस एको विभिद्यते ॥ ४२ ॥ क्लेदनं पिंडनं तृप्तिः प्राणनाप्यायनोदनम् ॥ तापापनोदोभूयस्त्वमंभसो वृत्तयस्त्विमाः ॥ ४३ ॥ रसमात्राद्विकुर्वाणादंभसो दैवचोदितात् ॥ गंधमात्रमभूत्तस्मात्पृथ्वीघ्राणस्तु गंधगः ॥ ४४ ॥ करंभपूतिसौरभ्यशांतोदग्रादिभिः पृथक् ॥ द्रव्यावयववैषम्यात् गंध एको विभिद्यते ॥ ४५ ॥ भावनं ब्रह्मणस्थानं धारणं सद्विशेषणम् ॥ सर्वसत्त्वगुणोद्भेदः पृथिवीवृत्तिलक्षणम् ॥ ४६ ॥

इति श्रुतेः आप्यायनं तृड्वैकव्यनिवर्तनम् उदनं मृदूकरणम् ओदनमिति पाठेऽपि स एवार्थः भूयस्त्वं कूपादावुद्धृतस्यापि पुनः पुनरुद्भवः ॥ ४३ ॥ गंधगः गंधं प्रामोति ॥ ४४ ॥ करंभो मिश्रगंधः यथा व्यंजनादीनां हिंवादि संस्कारेण पूतिर्गंधः सौरभ्यः कर्पूरादेः शांतः शतपत्रादेः उग्रोलशुनादेः संसर्गिणां द्रव्यावयवानां वैषम्यात् य एवं विभिद्यते संगंध इत्यर्थः ॥ ४५ ॥ ब्रह्मणो भावनं प्रतिमादिरूपेण साकारतापादनम् स्थानं जलादिविलक्षणतया तन्मैरपेक्ष्येण स्थितिः धारणं जलाद्या धारत्वम् सतामाकाशादीनां विशेषणमवच्छेदकत्वं सर्वेषां सत्त्वानां प्राणिनां तद्रूपानां च पुंस्त्वादीनामुद्भेदः परिणामविशेषैः प्रकटीकरणम् ॥ ४६ ॥